

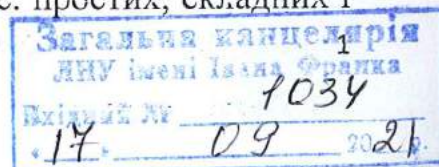
ВІДГУК
офіційного опонента на дисертацію
ГЕРМАНОВИЧ Галини Остапівни
«Медичні терміни зі соматичними компонентами
в сучасній українській мові»
(Львів, 2021. 319 с. машинопису),
яку подано на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук
(спеціальність 10.02.01 – українська мова)

Сучасна українська термінологія впродовж багатьох десятиліть набула ваги в історії українського мовознавства завдяки зусиллям науковців у розбудові галузевих терміносистем, пильній увазі до формування терміноназв, вивченню мовних та позамовних чинників впливу на функціонування систем термінів різних галузей сучасної української науки.

Поміж них українська медицина (що безпосередньо близька людині, бо стосується її фізичного і психічного здоров'я) не випадково має багатий корпус наукових студій з описом особливостей використання медичних термінів. Увага до вивчення, здавалося б, давно описаної медичної терміносистеми не зменшується, а навпаки – посилюється, адже новітня медицина та інноваційні технології доводять, що сучасні термінологи мають чимало тем для прискіпливого аналізу мови сучасної української медицини. Об'єктом детального лінгвістичного опису ще не були, зокрема, і сучасні українські медичні терміни зі соматичними компонентами.

Із цього погляду тема дисертації Галини Остапівни Германович «Медичні терміни зі соматичними компонентами в сучасній українській мові» справді актуальна, а сама дослідницька робота авторки має в цій царині великі перспективи до розширення та подальшого вивчення термінів-соматизмів в українській мові.

Пропоноване дослідження свідомо побудоване на вузькій джерельній базі – лексикографічні праці (три медичні перекладні словники та 4 загальномовні словники) (с.20), на підставі яких проаналізовано «250 соматизмів, 300 соматичних компонентів і понад 50 тис. простих, складних і

складених медичних термінів, до складу яких вони входять» (с.21). Цей корпус лексем дав змогу, на думку дослідниці, розв'язати 7 завдань, чітко сформульованих на сс. 19–20.

Дисертація охоплює вступ, три розділи, висновки і допоміжні матеріали – додатки.

Перший розділ «Теоретичні аспекти дослідження медичних термінів» має 5 підрозділів, кожен із яких загалом точно і докладно розкриває суть задекларованої в ньому наукової проблеми.

Підрозділ 1.1. *«Медичні терміни в кваліфікаційних працях українських науковців»* містить детальну інформацію про різножанрові наукові праці на тему функціонування медичної лексики у фаховій мові українських медиків, у літературному варіанті та в діалектах, у синхронії та діахронії, у науковій і в навчальній літературі тощо.

Підрозділ 1.2. *«Національні та запозичені терміни в медичній терміносистемі української мови»* пропонує огляд думок термінологів стосовно питомого та запозиченого в українських галузевих терміносистемах. Як відомо, науковці в цьому питанні часто перебувають на цілком протилежних позиціях. Увагу, однак, привертає такий момент як у цьому підрозділі, так і далі на сторінках дисертації. Авторка оперує терміном *національний компонент*, хоча в поясненні об'єкта та предмета дослідження використовує інший термін: «Об'єкт дослідження – терміни зі соматичними компонентами українського [підкреслення моє. – Г.Д.-М.] та іншомовного походження в медичній галузі»; «предмет дослідження – системна організація медичних термінів зі соматичними компонентами українського [підкреслення моє. – Г.Д.-М.] та іншомовного походження за семантикою, структурою, парадигматикою та синтагматикою» (с.19). Варто дисертантці пояснити суть основних для її дослідження термінів-кваліфікаторів – *український компонент* та *національний компонент* у складі аналізованих термінів: це абсолютні синоніми чи такі різні категорії?

Підрозділ 1.3. *«Дослідження термінів з іншомовними компонентами в українському мовознавстві»* детально висвітлює задекларовану проблему з історії українського термінознавства.

Підрозділ 1.4. *«Дослідження соматизмів в українському мовознавстві»* безпосередньо стосується об'єкта та предмета дисертаційної роботи. Зібравши відомі класифікації соматизмів (соматичної лексики), Германович Г.О. кваліфіковано подає групи та розряди ексцерпованих із лексикографічних джерел соматизмів: сомонімічна лексика, остеонімічна лексика, спланхнонімічна лексика, ангіонімічна лексика та сенсонімічна лексика (с. 43) і точно дотримується цієї класифікації впродовж усього опису термінів-соматизмів.

Підрозділ 1.5. *«Дискусії про статус соматичних міжнародних компонентів»* не викликає застережень, у ньому загалом достатньо повно розкрито питання статусу міжнародних компонентів.

Підрозділ 1.6. *«Медичні словники як джерело наукової фахової інформації»* є особливо важливим у пропонованій дисертації, тому що в ньому безпосередньо йдеться про галузеві словники і пояснено мотиви вибору джерельної бази, яка, якщо належно дібрана, гарантує успішний аналіз матеріалу. Авторка стверджує, що «у полі нашого зору – сучасні медичні словники кінця ХХ – перших десятиліть ХХІ століття» (с.47).

У цьому підрозділі перераховано «цінні видання», згадано «Російсько-український словник медичної термінології» (ред. О.Усатенко, 1996), «Англо-український словник медичних термінів» у 2-х т. (ред. В. Запорожан і П.Джуль, 1996), академічний словник «Російсько-український словник наукової термінології» (Т.2: «Біологія, хімія, медицина», ред.-лексикограф Л.Симоненко, 1996). А наприкінці огляду резонно сказано: «Від 1995 до 2007 років в Україні видано понад 100 словників з різних медичних спеціальностей» (с.50). Однак, наголошує Германович Г.О., «незважаючи на значну кількість медичних лексикографічних праць, у своєму дослідженні ми послуговувалися лише трьома: «Українсько-англійський медичний

ілюстрований словник Дорланда» (2007), «Українсько-латинсько-англійський медичний енциклопедичний словник» (укл. Л. Петрух і І. Головка, 2012–2016) і «Українсько-латинсько-англійський медичний тлумачний словник» за ред. Л. Петрух та М. Павловського (1995). Зауважмо, що варто було би пояснити, чому в такому разі саме ці три лексикографічні праці (зі 100 медичних словників української мови) сформували джерельну базу.

Ознайомившись із цим важливим фрагментом дисертації, наважимося про дещо запитати з метою уточнити:

1) чому тільки словники слугують джерелами дисертації? Адже сама авторка стверджує: «Наукова термінологія не є сталою системою, вона живе, змінюється, пристосовується до потреб сучасності. Розвиток та вдосконалення медичної термінології можна простежувати через появу наукових праць, посібників, а загалом медичних словників» (с.31);

2) чому зі словників іншомовних слів (найостанніших, які побачили світ в Україні) обрано як джерело саме «Новий словник іншомовних слів» (2008), який фігурує поряд зі «Словником іншомовних слів» за ред. О.Мельничука (1985) і з цього останнього він дублює визначення термінів (наприклад, тлумачення базового в роботі терміна *сома* на с. 56);

3) «Словник чужослів» П. Штепи цілком доречно процитовано на підтвердження доцільності дати українські відповідники до усталених іншомовних термінів: *гематорея – кровотеча, кардит – серцезапал, дерматоспазма – гусяча шкіра* та ін. (с.164-165). Чи не варто би було його ввести до переліку основних джерел дисертації?

Підрозділ 1.7. «*Методи дослідження*» зрозуміло й обґрунтовано подає інформацію про способи отримання самостійних результатів і, що цінно, поетапний перебіг написання дисертації: від початкового збирання фактажу до розлогого опису й аналізу матеріалу.

У другому розділі «Структурно-семантична характеристика медичних термінів зі соматичними компонентами» ідеться про всі необхідні аспекти задекларованої в його назві проблематики, а саме про:

– аналіз компонентів *сома* і *тіло* і їх фіксацію в опрацьованих словниках (підрозділ 2.1.);

– наявність соматизмів у структурі медичних термінів (підрозділ 2.2.);

– розгорнуту семантичну характеристику соматичної лексики (підрозділ 2.3.) за групами: 1) сомонімічна лексика, 2) остеонімічна лексика, 3) спланхонімічна лексика, 4) ангіонімічна лексика, 5) сенсонімічна лексика;

– лексико-семантичні групи термінів зі соматичними компонентами (підрозділ 2.4.), де описано:

а) *препозиційні* соматичні компоненти і що вони окреслюють (процеси, збірні поняття, речовини, захворювання, інструменти та ін.);

б) про *серединні* та *кінцеві* соматичні компоненти і що вони окреслюють; зазначено, що переважають медичні терміни із соматичним компонентом у препозиції (с.108);

– структурну класифікацію соматичних термінів (підрозділ 2.5.) із зазначенням, що в дисертації використано поділ соматичних термінів на однослівні прості та однослівні складні. Загалом ретельно визначено похідні терміни і непохідні. Щоправда, до непохідних зараховано термін *кінцівка* (с.109), а прикметник *сечівників* опинився у групі прикметників із суфіксами *-ов-*, *-ев-* (с.113), дієприкметник у формі прикметника *пальцеходячий* – у групі прикметників із суфіксом *-уч-* (*-юч-*) (с.122). Такі нечисленні недогляди трапилися, очевидно, через величезну кількість опрацьованого ілюстративного матеріалу. Із цим пов'язані й наступні наші спостереження і запитання:

1) подекуди помилково виокремлено суфікси в похідних термінах; маємо застереження, наприклад, щодо того, чи є суфікс *-к-* у словах *зірочка*, *пухирчатко*, *стрічка*, *вздечка* (с.110) і чи є у прикметниках

автопсихічний, гепатоксичний, дерматологічний, бронхоскопічний словотворчий суфікс *-н-* (с.120)?

2) трапилися неточності у кваліфікації складних термінів: а) чи справді *капіляромоторний, веномоторний, фаланго-фаланговий* утворені «поєднанням національних твірних елементів» (с.115); б) чи справді у термінах *медико-дентальний* і *назогастральний* «національна частина знаходиться на початку слова, а потім іде запозичена» (с.116)?

Щодо складених спеціальних назв, то, наприклад, виникає таке запитання: чи терміни *вена гачка, вена мосту, вени судин* справді мають у своєму складі «два українські слова» (с.126)? Г.О. Германович стверджує, що «усі опрацьовані соматизми поділено на групи» (с. 60): 1) національні соматизми та 2) запозичені соматизми. Цікаво, що має на увазі авторка, коли використовує термін «національний соматизм» (це перегукується із висловленим вище запитанням на с.2 цього відгуку) і на якій підставі така загальна назва об'єднує терміни, з одного боку, *голова, губа, попереk, потилиця* тощо, а з іншого, до тих же національних термінів зараховано *аорта, дерма, канал, капіляр, лімфа, таз, тракт* тощо (с.64–66). Чим же тоді останній наведений ряд лексем (нібито національні слова) різниться від термінів другої групи, які кваліфіковано як запозичені соматизми: *склера, акроміон, апендикс* (с.67)?

У третьому розділі «Парадигматика і синтагматика медичних термінів зі соматичними компонентами» ідеться про:

– полісемію медичних термінів (підрозділ 3.1.) із соматичними компонентами із поділом на полісемію національних соматизмів (*голова, горло протока* та ін. (помилково зараховано сюди терміни *тракт* і *капіляр* (с.139)) та полісемію іншомовних медичних соматизмів (*психалгія, психоаналіз, артроз, гепатома, дерматом* та ін.);

– синонімію медичних термінів (підрозділ 3.2.) із соматичними компонентами із поділом на прості одноструктурні терміни (*шкіра – дерма, гемічний – гема тальний – гем атичний* та ін.) і на складні та складені;

підрозділ позитивно вражає багатством описаного матеріалу та загалом точністю визначення синонімних зв'язків;

– гіперо-гіпонімні відношення (підрозділ 3.3.), які докладно описано з передісторією вивчення такого типу зв'язків, а основну увагу присвячено гіперо-гіпонімним відношенням зі стрижневими термінами *вухо, серце, шум* (сс. 171–174);

– антоніми в системі аналізованих медичних термінів (підрозділ 3.4.), які в дисертації належно висвітлені і в загальному теоретичному аспекті, і в конкретному аналізі на підставі термінів-соматизмів;

– пароніми в системі соматичних термінів (підрозділ 3.5.), що проаналізовані загалом точно й обґрунтовано (*депресія – дерепресія, діафіз – діафізит* та ін.), а це, зауважмо, не так часто трапляється в сучасних термінологічних роботах;

– синтагматику у межах групи медичних термінів із соматичними компонентами (підрозділ 3.6.), яку цілком мотивовано і дуже детально описано як:

а) синтагматику компонентів у структурі термінів-комполітів (поведінка компонентів *-бласт, -граф, -ліз, -літ, -метр, -скоп, -стаз, -стат, -том, -томія, -тонія, -патія, -плегія, -рагія* та багато ін.), відповідно погрупованих за семантичними групами;

б) синтагматику аналітичних конструкцій іншомовного походження;

в) синтагматика аналітичних термінів українського та комбінованого походження.

Усебічний аналіз досліджуваної лексики дав змогу дійти чітких висновків до кожного розділу та до загальних висновків, які як у дисертації, так і в авторефераті належно презентують зміст дисертації. Список джерел має 9 позицій, а наукової літератури – 374 позиції.

Важливим доповненням до основного тексту дисертації слугують 5 Додатків: Додаток А «Список опублікованих праць за темою дисертації» (сс. 240–242), Додаток Б «Реєстр соматизмів» (сс. 243–267), Додаток В

«Реєстр медичних термінів, у яких соматизми стоять у постпозиції та всередині слова» (с. 268–317), Додаток Г «Відсоткове співвідношення медичних термінів та медичних термінів зі соматичними компонентами» (с. 218), Додаток Д «Порівняльна характеристика медичних термінів зі соматичними компонентами» (с. 319).

Зазвичай додатки незаслужено оминають пильною увагою, але саме вони дають змогу прискіпливому рецензентові скласти повне враження від роботи і, так би мовити, поставити крапки над «і». Додатки в дисертації Германович Г.О. (зокрема фактологічні та інформаційні) свідчать про велику і скрупульозну підготовчу роботу, яку довелося здійснити дослідниці, аби приступити до власне аналізу та дійти остаточних висновків. Додатки свідчать і про те, що, з огляду на обмежений обсяг кандидатської дисертації, групу термінів-соматизмів можна описувати й надалі. Вважаємо, що якраз зусиллями дослідниці Г.О.Германович це буде успішно здійснено задля усунення лакун у вивченні медичної термінології сучасної української.

Зміст автореферату повністю відбиває зміст відповідних компонентів дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертацію Германович Г.О. і визнаючи логічність її висновків та рекомендацій, наголошуємо, що всі висловлені вище запитання та зауваги свідчать насамперед про складність досліджень із термінології, які тільки на перший погляд видаються легкими і приступними в мовознавстві.

Отож жодне із запитань та міркування, адресовані Г.О.Германович, не применшують важливості її дисертації і не впливають суттєво на загальну позитивну оцінку роботи.

Автореферат і публікації з указаної проблематики достатньо відбивають основні положення дисертації «Медичні терміни зі соматичними компонентами в сучасній українській мові», яка відповідає вимогам пунктів 9, 10, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою

Кабінету міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами), що висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка *Германович Галина Остапівна* цілком заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.01 – українська мова.

Офіційний опонент –
доктор філологічних наук,
ст.наук.співробітник
відділу української мови
Інституту українознавства
ім.І. Крип'якевича НАНУ

Г.М. Дидик-Меуш

підпис докт.філол.наук Дидик-Меуш Г.М.

засвідчую

вчений секретар

Інституту українознавства
ім.І. Крип'якевича НАНУ

Муравський О.І.

17 вересня 2021р.